

Kildebank til Jødiske stemmer fra Holocaust

Vi gjorde også modstand

Tema 7

At nedskrive begivenheder og skjule optegnelserne var at gøre modstand

Denne kildebank består af uddrag af forskellige europæiske jødiske kilder til Holocaust. Uddragene er gengivet med tilladelse fra rettighedshavere, og må ikke anvendes i andre sammenhænge uden indgåelse af ny aftale herom. Redaktionen har bestræbt sig på at finde frem til alle rettighedshavere. Skulle nogen mangle, kontakt venligst redaktionen.

At smugle et brød var at gøre modstand
At undervise i hemmelighed var at gøre modstand
At samle informationer og udbrede illegalt nyhedsbreve var at gøre modstand
At advare og nedbryde illusioner var at gøre modstand
At redde en Torah-rulle – var at gøre modstand
At smugle folk over grænser – var at gøre modstand
At nedskrive begivenheder og skjule optegnelserne var at gøre modstand
At hjælpe mennesker i nød var at gøre modstand
At stå med tomme hænder imod morderne – var at gøre modstand
At gøre oprør i dødslejrene – var at gøre modstand
At rejse sig i ghettoerne – var at gøre modstand
At fastholde sin menneskelighed var at gøre modstand
At skjule sig var at gøre modstand
At flygte fra ghettoen og leve som partisan – var at gøre modstand
At lytte til musik – var at gøre modstand
At sabotere nazisterne – var at gøre modstand

Digt af Haim Guri & Monia Avrahami:

Opstandens ansigter, (oversat af Therkel Stræde) fra [det israelske ghettokæmpermuseum Beit Lohamei Haghettaots hjemmeside](http://det.israelske.ghettokæmpermuseum.beit.lohamei.haghettaots.hjemmeside)

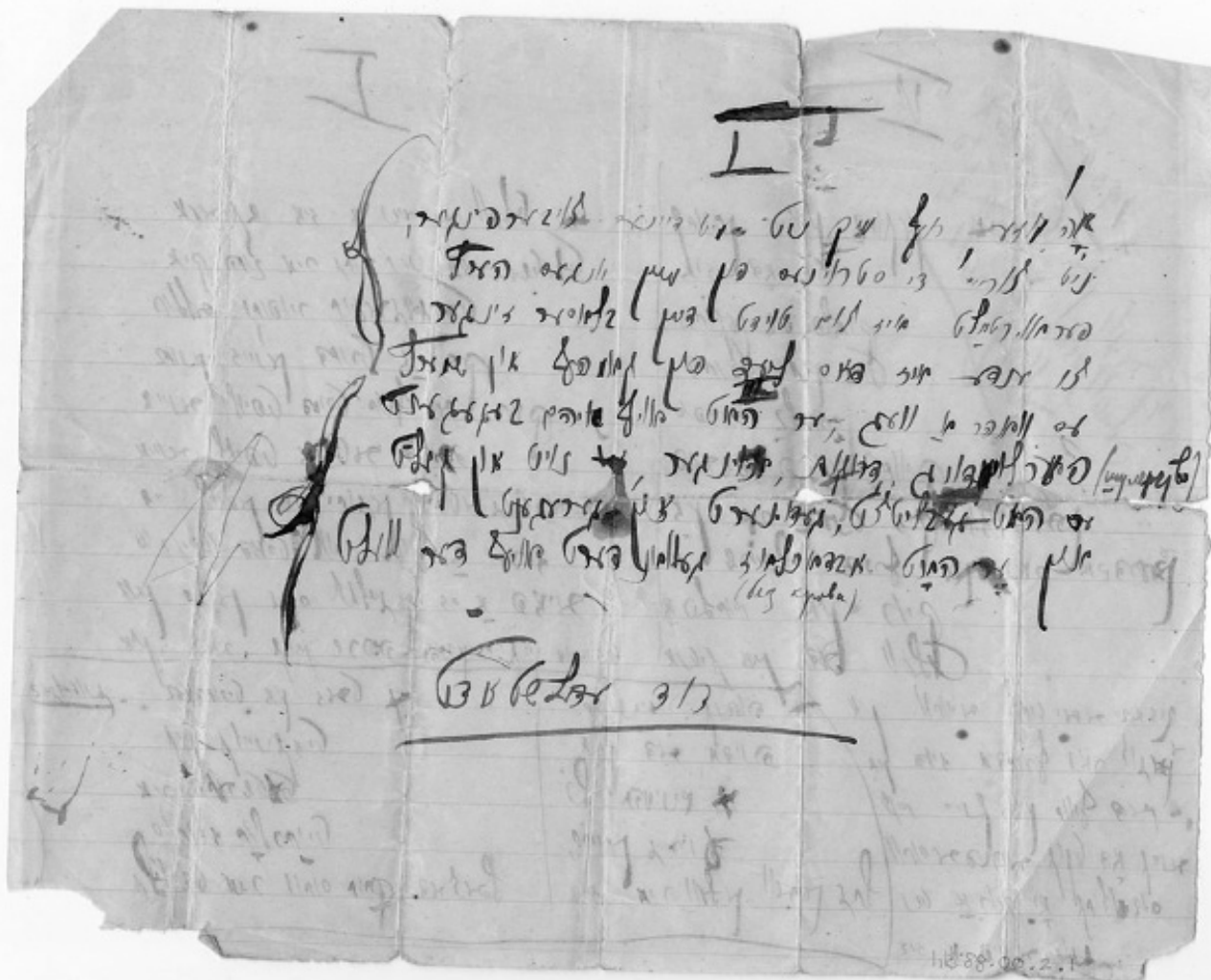
At nedskrive begivenheder og skjule optegnelserne var at gøre modstand

Kontekst

Under Holocaust forsøgte mange jøder at dokumentere deres skæbne. Mange skrev dagbøger, andre breve, mens andre igen tegnede eller komponerede digte eller klagesange om deres kummerlige forhold.

Mange jøder skrev deres oplevelser ned for at fastholde selvværdet og følelsen af at være menneske. Andre for at råbe omverdenen op i håbet om, at et kendskab til rædslerne ville få nogen til at gribe ind. Nogle skrev for at skabe beviser for nazisternes forbrydelser. Efter krigen kunne de bruges til at retsforfølge nazisterne. Andre ønskede, i erkendelsen af deres nært forestående død, at sætte et aftryk i verden som et bevis på, at de faktisk havde levet og eksisteret.

At nedskrive sine oplevelser var dog ikke nemt. Bare det at skaffe sig skriveredskaber og papir var svært. Da tyskerne ønskede at hemmeligholde Holocaust, var det også forbudt at tage billeder og skrive breve herom, også for de tyske soldater og lejrpersonalet, der var direkte involveret i drabene. De forbudte dokumenter blev enten forsøgt gemt af vejen, f.eks. gravet ned eller gemt i ghettoens murværk, eller uds muglet til de omgivende samfund. Store dele af det nedskrevne blev først fundet og læst længe efter, at deres afsendere var døde og Holocaust ophørt.

Clara kramer (f. 1927, d. 2018) var polsk jøde. Hun var 15 år, da hendes hjemby Zjovkva blev besat af Tyskland. Da tyskerne oprettede en ghetto for byens jøder, fik Claras forældre, sammen med to andre familier, i stedet mulighed for at skjule sig hos deres tidligere hushjælp Julia Beck og hendes mand Valentin Beck.

I 20 måneder skjulte 18 jøder sig i en jordkælder i familien Becks hus. Kælderen var så lav, at ingen af de voksne kunne stå oprejst. Clara Kramer skrev dagbog gennem hele opholdet, og i 2008 udgav hun sine erindringer 'Claras krig' baseret på hendes dagbogsnotater.

Uddrag fra 'Claras krig' – om beslutningen om at føre dagbog

"Som et lyn fra en klar himmel så Mama på mig og sagde:

"Clara, du skal føre dagbog."

Jeg var lamslået. "Hvorfor? De vil jo alligevel slå os ihjel!"

"Hvis de dræber os, vil nogen finde dagbogen, og så vil de vide, hvad vi har gennemgået."

Mama så på mig. Hun ville have, at jeg begyndte med det samme. [...].

Så snart jeg begyndte at skrive, blev jeg grebet af opgaven.

Det skulle være en journal. Det var noget, jeg skulle gøre hver dag – noget, der gav mening.

Det var en måde at kæmpe på. [...].

Hun besvimele (Claras mor) hver gang Beck eller Julia fortalte om endnu en ven, der havde lidt en brutal død.

Når hun var kommet til hægterne igen, sagde hun: "Skriv Clara, skriv!"

Om så hver eneste jøde i Zjovkva blev tilintetgjort, ville der i det mindste være min dagbog til at fortælle historien.

Mama fik Beck til at love, at der aldrig ville ske noget med dagbogen.

Hun behøvede ikke at tilføje: Hvis vi skulle dø. Det forstod alle."³⁷

Hvorfor begyndte Clara at skrive dagbog?	
Regnede Clara og hendes familie med at overleve?	
Hvad skulle der ske med dagbogen, hvis de blev myrdet?	

Jozef Zelkowicz (f. 1897, d. september 1944) var polsk-jødisk forfatter og teaterinstruktør i byen Lodz i Polen. Efter den tyske besættelse af Polen blev jøderne i Lodz placeret i en ghetto i byen. Her påtog Jozef sig at dokumentere skæbnen for de mennesker, der var indeslurrede i ghettoen, og han oprettede et hemmeligt ghettoarkiv.

Jozef førte også selv hemmelig dagbog, som han gemte i murværket i Lodz-ghettoen. I sommeren 1944 blev Jozef deporteret til kz-lejren Auschwitz, hvor han blev myrdet.

Jozef Zelkowicz' dagbogsnotat fra Lodz-ghettoen, 14. september 1942

"Perioden 5. – 12. september 1942 vil efterlade uudslettelige minder hos den del af ghettoens befolkning, der er heldige nok til at overleve krigen.

En uge, 8 dage, der føles som en evighed!

Selv nu er det svært at fatte, hvad der er sket.

15.000 mennesker er forsvundet fra ghettoen.

I talen fra jøderådets formand d. 4. september 1942, annoncerede han, at de tyske myndigheder havde afgivet ordre om, at omkring 25.000 jøder i alderen under 10 år og over 65 år skulle forlade ghettoen til østlig genhusning. [...].

Til at bære de svage og syge til togvognene, blev de jødiske arbejdere fra maduddelingen i ghettoen indkaldt; deres familier undgik hermed ordren om østlig genhusning.

Mens vognene blev fyldt, skete det nogle gange, at folk gik forkert, enten på grund af misforståelse, eller som forsøg på undvigelse af deportation. [...].

En ældre kvinde fra Sieradz forstod ikke om, hun skulle afsted eller ej, og gik over til en gruppe, der ikke skulle med. Hun blev skudt på stedet.

I Zgierska Gade forsøgte en dreng at gemme sig i en skraldespand; han blev skudt.³⁸

<p>Hvad har Jozef været vidne til, og hvorfor tror I, Jozef syntes, det var vigtigt at skrive om?</p>	
<p>Hvad tror I østlig genhusning betyder? Tror I, jøderne i Lodz-ghettoen vidste det?</p>	

Helene Berr (f. 1921- d. 1945) var fransk jøde og voksede op i Paris, hvor hun studerede litteratur ved Sorbonne Universitet. I marts 1944 blev Helene og hendes forældre fanget og sendt til kz-lejren Auschwitz. Herfra blev Helene sendt videre til kz-lejren Bergen-Belsen, hvor hun døde i april 1945.

Helene Berr førte dagbog fra 1942-1944. Før hun blev deporteret til Auschwitz, gav hun dagbogen til sin forlovede Jean Morawiecki.

Helene Berr, dagbogsnotater fra 27. oktober 1943

"Jeg ved godt, hvorfor jeg skriver denne dagbog, jeg ved, at jeg ønsker, at Jean får den, hvis jeg ikke er der, når han kommer tilbage.

Jeg vil ikke forsvinde, uden at han får alt det at vide, som jeg har tænkt i hans fravær. [...].

Når jeg skriver "forsvinde", tænker jeg ikke på min død, for jeg vil leve, så vidt det overhovedet står i min magt.

Selv når jeg er deporteret, vil jeg hele tiden tænke på at komme hjem igen. [...].

Det er en lykke for mig at tænke, at hvis jeg bliver taget, så har Andree (hendes ven) gemt disse sider, noget af mig, det kostbareste for mig selv, for nu holder jeg ikke mere fast ved noget materielt; det, der skal bevares, er sjælen og mindet om den."³⁹

Hvorfor skrev Helene dagbog?	
Havde Helene tænkt sig at kæmpe for at overleve, eller lod hun sig passivt føre i døden?	
Hvad var det vigtigste for Helene at bevare? Hvordan ville hun gøre det?	

Ana Novac (f. 1929 – d. 2010) var rumænsk jøde, der gik på den jødiske skole i byen Miskolc i Ungarn. Da Nazityskland i 1944 overtog kontrollen med Ungarn, blev Ana og hendes familie sendt til kz-lejren Auschwitz. Her blev Ana optaget i arbejdslejren, hvor hun førte en hemmelig dagbog. I september 1944 bestak hun en vagt til at smugle dagbogen ud af lejren.

Ana Novacs senere erindring om det at skrive dagbog i Auschwitz

"Det sværeste var at finde papir og blyant ... Sådan gik det til, at jeg blev en skraldespandsroder, en forhærdet plakat-afriver.

Jeg ville gerne kunne sige, at jeg påtog mig denne byrde for at supplere menneskehedens erindring med de detaljer, de små konkrete bagateller, kort sagt den hverdag, som hverken kildeskrifterne eller hukommelsen (min egen) formår at bevare.

Det ville være ædelt, men usandt!

At undslippe tvangstanker om suppe bare én time om dagen! At undgå at drukne i masserne, i ulykken, i angsten; at have mit eget domæne, et 'privat' liv; ikke at bøje mig for min skæbne.

Under alle omstændigheder var jeg nødt til det for ikke at gå i opløsning, for ikke at krepere før alle de andre."⁴⁰

Hvilke grunde til at skrive dagbog i Auschwitz giver Ana?	
Hvilke grunde var de vigtigste for Ana? Hvad fortæller det om forholdene i Auschwitz?	
Hvilke udfordringer havde hun med at føre dagbog?	

Zalman Gradowski (f. 1910 – d. 7. oktober 1944) var polsk-jødisk fange i kz-lejren Auschwitz. Ved ankomsten til lejren i december 1942 mistede han hele sin familie. Zalman blev i stedet udvalgt til at arbejde som Sonderkommando. Et arbejde i lejrens gaskamre og krematorier, hvor han på dagligt var vidne til massedrab.

Under sit ophold i lejren førte Zalman i hemmelighed dagbog. Han begravede den i lejren i en flaske foran krematorierne.

Zalman Gradoeski's dagbogsnotat fra 6. september 1944

"Kære finder, gennemgå og søg hvert eneste sted på denne grund.

Begravet her er dusinvis af dokumenter udover mine, der kaster lys på alt, hvad der er foregået her.

For vores vedkommende har vi mistet ethvert håb om at nå dagen, hvor vi bliver befriet.

Fremtiden vil dømme os på baggrund af beviserne her. Må verden bare forstå en dråbe af denne tragiske verden, som vi har levet i. [...].

Jeg videregiver kun en lille del af det, der skete i Auschwitz' helvede til jer.

Det er op til jer at forstå virkeligheden.

Jeg har skrevet en hel del udover dette. Jeg er sikker på, at du vil støde på disse rester, og fra dem vil du være i stand til at konstruere et billede af, hvordan vores folk blev myrdet.

På denne måde håber jeg at udødeliggøre de kære, elskede navne på dem, for hvem jeg i øjeblikket ikke engang kan bruge en tåre!

For jeg lever i et inferno af død, hvor det er umuligt at måle mine store tab.¹⁴¹

Hvorfor tror I, at Zalman begravede sin dagbog i en flaske?	
Hvem henvender Zalman sig til?	
Regner Zalman selv med at overleve?	
Hvad vil Zalman gerne fortælle og hvorfor?	